

сторін. Українські науковці та практики можуть активно долучатися до цих процесів, вносячи свій вклад у розвиток міжнародного транспортного права та захищаючи національні інтереси.

Література:

1. Харитоновна О. І. Міжнародне транспортне право: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Вісник Національної академії правових наук України*.
2. Довгерт О. М. Міжнародне приватне право : підручник. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2018.
3. Жилінська І. В. Мультимодальні перевезення: правові аспекти та перспективи розвитку в Україні. *Юридичний журнал*.
4. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. 2016.
5. UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records. 2017.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-32>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У РАЗІ НАСТАННЯ ФОРС-МАЖОРНИХ СИТУАЦІЙ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ткачук Анастасія Володимирівна

студентка магістратури

*Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна*

Ще з 2014 року російська федерація вела гібридну війну проти України, а від 24 лютого 2022 року свідомо спричинила повномасштабне військове вторгнення. Ці обставини зумовили значні зміни не лише у самому функціонуванні суб'єктів господарської діяльності, а й внесли корективи до українського законодавства, яке, ймовірно, буде продовжувати змінюватись, орієнтуючись на потреби держави та суспільства. Так, від 5 години 30 хвилин ранку 24 лютого 2022 року Указом Президента України Володимира Зеленського введено воєнний стан строком на 30 діб, який вже було неодноразово подовжено [1].

В умовах дії воєнного стану підприємства зіткнулись із численними викликами в питанні реалізації виконання договірних зобов'язань. Ключовими проблемами стало те, що унаслідок дії особливого правового режиму та ведення активних бойових дій, на окремих територіях або за певних умов, утворених внаслідок ворожих атак, виконання

зобов'язань часто виявляється складним, а іноді взагалі неможливим. На ґрунті цього постає питання, чи є наслідки війни форс-мажорними обставинами, та чи можна їх вважати підставою для звільнення від відповідальності перед контрагентами за невиконане чи неналежно виконане договірне зобов'язання. Згідно із Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» форс-мажорними обставинами можна вважати обставини непереборної сили, тобто ті, які є надзвичайними і невідворотними, і цим самим унеможливають виконання умов контракту, угоди тощо [2]. Відповідно до цього ж закону, Торгово-промислова палата України та її регіональні представництва, уповноважені на це, підтверджують наявність форс-мажорних обставин та видають відповідні сертифікати. Варто зазначити, що майже від початку повномасштабного вторгнення була спрощена процедура засвідчення форс-мажорних обставин для отримання сертифікатів від Торгово-промислової палати [3], однак це не означає, що дане рішення може бути підставою для безумовного звільнення від відповідальності за порушення виконання зобов'язань за договором. Встановлення факту форс-мажору, порядок його підтвердження та вплив на сторони договору є важливими питаннями, які необхідно чітко регламентувати для забезпечення справедливого та ефективного розв'язання конфліктів.

Якщо брати до уваги Цивільний кодекс України, то в ньому передбачено, що особа може бути звільнена від відповідальності за невиконання зобов'язання, якщо доведе, що це сталося через випадкові обставини або непереборну силу [4]. Тут же, 218 стаття говорить про те, що виникнення форс-мажорних обставин є підставою для звільнення від відповідальності [4]. Отже, можемо стверджувати, що наслідками настання форс-мажорних обставин під час дії воєнного стану можуть бути: звільнення (або часткове звільнення) від відповідальності, передбачене для сторони, яка не виконала умов договору або виконала їх неналежним чином; виконання зобов'язань може бути тимчасово припинено на час дії непереборної сили; розірвання договору.

Повертаючись до питання про факт встановлення настання необоротних дій, варто зазначити, що досі немає чіткого переліку, у якому б містились дані про те, що має бути у якості доказової бази для отримання сертифікату Торгово-промислової палати. Більше того, та ж проблема існує і з формуванням доказової бази для підтвердження факту форс-мажорів у суді, оскільки наявність сертифікату не завжди може бути прийнята судом як достатнє та вичерпне підтвердження, особливо у разі настання господарських спорів.

Розберемо більш детально окремі кейси судової практики. Так, зокрема, у різних судових постановках розглядається вплив антитерористичної операції та бойових дій на виконання договірних зобов'язань

зважаючи на місцезнаходження суб'єкта договору. Зокрема, суди підтвердили, що тривалість АТО та бойових дій, закріплена законодавчо, є підставою для звільнення від відповідальності через обставини непереборної сили. Також було визнано, що під час дії таких обставин, підприємства об'єктивно не могли виконати свої зобов'язання [5]. Верховний Суд у 2024 році додатково звернув увагу на підтвердження форс-мажору офіційним переліком територій бойових дій та окупації, спростувавши претензії скаржника щодо неправильного застосування норм права [6].

Також, в одній з постанов суду у ході справи щодо несвоечасного повідомлення контрагента про настання форс-мажорних обставин, було затверджено, що території, де знаходилися орендовані автомобілі, були включені до переліку зон бойових дій чи окупації, затвердженого наказом Мінреінтеграції. Суд визнав, що недотримання формальностей повідомлення про форс-мажор через воєнний стан не може бути підставою для задоволення позову. Практика свідчить, що тривала дія форс-мажору, включаючи окупацію, звільняє сторону від відповідальності за невиконання зобов'язань, навіть якщо повідомлення про це було затримане з об'єктивних причин [7].

Також, у ході однієї зі справ Верховний Суд у своїй постанові зазначив, що відсутність сертифікату ТПП не позбавляє можливості доводити факт форс-мажору в суді. Сертифікат не є обов'язковим доказом, і його відсутність не обмежує використання інших доказів для підтвердження настання форс-мажору, якщо це не суперечить закону або договору. Суд також підкреслив, що обов'язок довести форс-мажор покладається на сторону, яка порушила зобов'язання, а контрагент не зобов'язаний доводити причини порушення, якщо інша сторона не посилалася на форс-мажор. Це дозволяє сторонам уникнути відповідальності за невиконання зобов'язань через непереборну силу [8].

Отже, в умовах воєнного стану форс-мажорні обставини, спричинені військовими діями, можуть бути підставою для звільнення від відповідальності за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань, однак їх наявність має бути підтверджена належним чином. Хоча сертифікати, видані Торгово-промисловою палатою України, є важливим доказом форс-мажору, судова практика підтверджує, що їх відсутність не виключає можливості доведення таких обставин іншими способами. При цьому кожна сторона договору повинна виконувати обов'язок доведення факту непереборної сили, зважаючи на місцезнаходження, тривалість бойових дій або окупації, а також належну комунікацію із контрагентом. Важливо також, щоб нормативно-правові акти та судова практика й надалі сприяли більш

чіткому регулюванню цього питання, забезпечуючи баланс інтересів сторін та стабільність господарських відносин.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України 24.12.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 13.11.2024)

2. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.11.2024).

3. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили): Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mus36779?an=1> (дата звернення: 13.11.2024).

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 13.11.2024).

5. Постанова Вищого господарського суду України. від 29.11.2017 р. № 913/190/17. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/70713644?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.233788190.167685319.1732110385-751097425.1731172303#_gl=1*1p4nw6w*_gcl_au*MjE4MjY2NzI5LjE3MzExNzIzMzMDM (дата звернення: 13.11.2024)

6. Постанова Верховного Суду. Касаційний господарський суд від 12.03.2024 р. №911/2635/22. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/117820976?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.6773938.167685319.1732110385-751097425.1731172303#_gl=1*7tkmd9*_gcl_au*MjE4MjY2NzI5LjE3MzExNzIzMzMDM (дата звернення: 13.11.2024).

7. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 21 листопада 2023 року у справі № 910/6674/23. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/115267036?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.203887632.167685319.1732110385-751097425.1731172303#_gl=1*myb5w4*_gcl_au*MjE4MjY2NzI5LjE3MzExNzIzMzMDM (дата звернення: 13.11.2024).

8. Постанова Верховного Суду від 19 вересня 2023 року у справі № 910/7679/22. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/114928509?_ga=2.161946556.167685319.1732110385-751097425.1731172303#_gl=1*1ao019h*_gcl_au*MjE4MjY2NzI5LjE3MzExNzIzMzMDM (дата звернення: 13.11.2024).